

**«КИТАБ-И-МЕДЖМУ-У-ТЕРДЖУМАН-ТҮРКИ ВЕ АДЖЕМИ-ВЕ МОГОЛИ ВЕ ФАРСИ» ХӘМ
ОНЫҢ ҚАРАҚАЛПАҚ ТИЛИНЕ ҚАТНАСЫ
Абдиназимов Ш. Н.**

Қарақалпақ мәмлекетлік университети

XIII-XV ғасырларда Мысыр хәм Шам мәмлекетлери аймағында қыпшақ-оғуз тиллери бойынша жазылған илимий мийнетлер хәм сөзликлердің ишинде «Китаб-и-Междму-у-терджуман турки ве аджеми ве моголи ве фарси» мийнети айрықша орынлардың бирин ийелейди. Мийнеттиң атамасы қарақалпақ тилинде «Түркий, араб, монғол хәм фарсы тиллериниң аударма китабы» деген мәнини аңлатады.

Бул мийнеттиң туп нұсқасы Голландияда Лейден китапханасының архивинде сақланбақта. Қол жазба Голландияның Лейден университети архивинен Нидерландияның Стамбулдағы елшиси лауазымында ислеген Левунус Уорнер (1618-1665)дің қол жазбалары арасынан табылған [1].

Түп нұсқаның қол жазбасы 76 бет көлеминде. Мийнеттиң 62-бетинде түркше-арабша сөзлик, 63-75-бетлеринде монғолша-парсыша сөзлик, 62-63, 76-бетлеринде хәр қыйлы қол таңба менен араб тилиндеги текстлер, 74-75-бетлеринде түркий-монғол адам атлары берилген, ол төрт бөлимнен ибарат. Түркий хәм араб тиллери бойынша лексикографиялық хәм грамматикалық мағлыұматлар берилген. Бул мийнетти Голландиялы илимпаз арабист, иранист хәм тюрколог Мартин Теодор Хоустма 1894-жылы Лейден қаласында баспаға таярлады хәм немис тилинде жәриялады [2]. (Мартин Теодор Хоустма (1851-1943) – нидерландиялы тарийхшы, шығыстанушы, ислам тарийхы бойынша диссертация қорғаған, Нидерландия илимлер академиясының ағзасы). М.Хоустма биринши болып бул сөзликтің тилин изертледі, латын графикасы тийкарында транскрипция жасады, немис тилине аударды. Г.Хоустманың берген мағлыұматына қарағанда, сөзлик 1245-жылы 28-январ күни (27 шабан 643-жыл) жазып питкерилген. Египетте ямаса Сирияда жазылған, қол жазба нұсқаны көширип жазған Халил ибн Мухаммед ибн Юсуп Коневни яғный Түркияның Кония қаласынан шыққан катиб деп болжау жасайды.

Белгили тюрколог А.Наджиб бул түркше-арабша сөзлик Египетте мәмлекет басына мамлюклер келместен алдын дүзилген деген пикирди билдиреди. Илимпаз сөзликтің қурамында 1260 мәнили сөз қолланылғанын, оннан 70 проценти қыпшақ тиллеринде жийи қолланылатуғын сөзлер екенлигин анықлайды [3, 9].

Бул мийнет бойынша бир неше мақалалар жәриялап хәм екінши рет баспаға таярлаған қазақ илимпазы А.Қурышжанов болды. Ол түркше-арабша бул сөзликтің тилин орта ғасырлардеги хәм хәзирги түркий тиллери менен салыстырмалы бағдарда изертледі хәм «Түркше-арабша сөзликтің лексикасы бойынша изертлеулер» деген атамада 1970-жылы Алма-Ата қаласында баспадан шығарды [4]. Буннан кейин өзбек илимпазы А.Юнусов бул сөзликті толық аударма жасаған халында, оның лексикасы хәм морфологиясын изертлейтуғын кандидатлық диссертация жақлады хәм минографиясы жәрияланды [5, 126].

«Китаб-и-Междму-у-терджуман турки ве аджеми ве моголи ве фарси» мийнети бойынша соңғы ўақытлары Александр Гаркавецтиң қуны изертлеуі жәрияланды. Бул изертлеуде қол жазбаның мазмуны, түркий хәм монғол бөлими, транслитерация хәм транскрипциясының өзгешелиги, сөзликтің факсимели, түркий бөлиминин аудармасы хәм хәр бир қатардың транскрипциясы, арабша-түркше тематикалық сөзлик хәм қолланба, оның баплары хәм бөлиimleri, атлық сөзлердің 26 тематикалық топары, фейил сөзлер, атауыш хәм фейил жасаушы аффикслер хәм жумыстың 552-597-бетлеринде түркий сөзлердің глоссарийи берилген [6].

Немис илимпазы Барбара Флемминг бул мийнеттиң текстин терең изертлеуі тийкарында бул мийнеттиң 1245-жылы емес, ал 1343-жыл 25-январ күни жазылып жуўмақланғанын анықлайды. Сондай-ақ, усы ўақытқа шекем авторы белгисиз есапланып келинген бул мийнеттиң авторы Халил бин Мухаммед бин Юсуп ал-Кунави екенлигин көрсетеди [7]. Юсуп ал-Кунави бурын белгисиз автор тәрепинен дүзилген сөзликтің алдына қыпшақ тиллериниң фонетикасы хәм грамматикасы бойынша оқыў қолланба жазады. Бул оқыў қолланба шайық ямаса басқа да адамның жәрдемсиз хәр бир адамның тикелей қолланыуы ушын қолайлы етип жазғанлығын көрсетеди. Сөзлик қурамында 1800 сөзди берген. Сөзликтің монғолша бөлими Н.Поппе, Йошио Сайто тәрепинен изертленген [9].

«Китаб-и-Междму-у-терджуман-түрки ве аджеми-ве моголи ве фарси» сөзлиги қурылысы жағынан төмендеги бөлиmlерге бөлінген.

I бапта атлық сөзлер туўралы материаллар берилген. Ол тематикалық жақтан төмендеги топарларға ажыратылған: аспан денелери хәм тәбият қубылысларын, жер, суў, өсимликлер дүньясы, мийўе хәм палыз өнимлери, дийқаншылық ислери жерди егиске таярлау, қуслар, жабайы ҳайуанлар, курт-кумырсқа, ат хәм оның түрлери, әскерий қурал-жарақ атамалары, урыс, түйелер, қара маллар, қой-ешкилер, азық-ауқаттың түрлери, суўсын, ағарған өнимлери, үй-хожалық буйымлары, мебель, төсек, асхана буйымлары, ҳаял-қызлар кийимлери, безелиў затлары, кийим хәм таўар түрлери, адам мүшелериниң ағзалары, ай хәм күн атлары, көркем хәм қол өнери, лаўазым атамалары, адамлардың социаллық қатламлары, кәсип атамалары, абстракт түсиник атамалары, ел басқарушылар хәм хызметкерлердің атлары, ҳаял-қызлардың атлары, ренди билдируи сөзлер, жер асты қазылма байлықтары, туўысқанлық, хожайын хәм олардың қуллары, кеселлик, олардың түрлери хәм өлим туўралы топарларға бөлінген.

Мийнеттиң II бабында фейил сөзлер берилген. Фейилден жасалған атауыш сөзлер, фейилдің буйрық мейили, келер мәхәл фейиллери үйренілген. Китаптың III бабында фейил хәм атауыш сөзлердің сеплениуи туўралы мағлыұмат берилген. Атауыш сөзлер хәм фейиллердің өзгериуи, өткен мәхәл фейиллери, хәзирги мәхәл фейиллери, келер мәхәл фейиллери туўралы материаллар берилген. Китаптың IV бабы түркий хәм араб

тиллериндеги сөз жасау усулларын изертлеуге арналган. Түркий тиллериндеги –чы//–чи, –даш, –лу//–лү, –сыз//–сиз, –лык//–лик сөз жасаушы аффикслер, үст, алд, ара, орта, била, учун, яна, дагы//теги көмөкши сөзлери, не, неча, нечук, качан сорау-катнас алмасыклары, бу, анда, мунда силтеу алмасыклары, –дур предикативиниң колланыуы мысаллар менен дәлилленген. Олардың араб тилиндеги сыңарлары көрсөтилген.

Сөзликте хәзирги қарақалпақ тилинде сақланған төмендегі сөзлер қолланылған: абру-абырай, ач-аш болыу, ач-бир затты ашыу, ачы-ашып, ачқуш-ашкыш, гилт, атсыз-аты жоқ, ағ-ау, аға-аға, ағач-ағаш, ағыр-ауыр, ағыз-ауыз, ағла-жыла, ағулдаш-ауыллас, ағна-ауна, ағры-ауырыу, ағу-уу, ағуз-ууыз, ақ-ақ, ақ-ағыу, Аққус, Ақсуңкур-Ақсуңқар, ақшам-түн, әл-қызғыш, Алақус, алда-алда, алычы-алыушы, алын-маңлай, алма, алп-батыр, алт-асты, төменгі тәреп, алты, алтмыш, алтун-алтын, ана-ана, қайын ана, анлар - олар, ант, аң-аң, еслеу, ара, арба, арқа, арқалас-жәрдем бериу, арымақ-харымақ, ар-хары, ап-ақ, армут-алмурт, арна, арслан, аршун-өлшем бирлиги, арттыр, артық, ару-хәрре, ару-арыу, таза, аруқ-арық, ас-асып қойыу, аслан-арыслан, аш-ас, ауқат, аша-асау, жеу, ат-ат, атау, атана, ата, атлу-атлы, атсыз, авла-аула, аврат, хаял, ай, ая-алақан, аяқ-аяқ, аяқ-кесе, ыдыс, Айба, Айбала, Айбарыс, Айбек, Айдемир, айдын-айдың нуры, Айдоғды-Айтууды, айғыр, Айхатун-Айқатын, айық-айығыу, айыт-айт, айран, айрыл, Айсару-Айсары, айт, Айтемур-Айтемир, аз, аз-азыу, азғырыу, азачук-аз ғана, азығ-азыу тис, азсын-азсыныу, әгин-ийин, әже-әкениң әжепасы, әсен-есен, дени сау, Есенбай, әсенлеш-хошлас, әсен-аман-сау, әсне-есне, әсрук-есурк, мәс, әсик-есик, әт-гөш, ет, бишмиш әт-пискен ет, чиг әт-қам гөш, кесек әт-еттиң бөлеги, сөкилмиш әт-туураған гөш, әв-үй, әвли-үйли, үйленген, әйәр-ер, айғыр, әйин-ийин, бадам, бағ-бау, баға-бақа, бағыр-бауыр, бағырдақ-көкирек қап, бағырсақ-ишек, бағла-байла, бахадыр, бахар-бәхәр, бақ-бағыу, қарау, бақыр-мыс, бақырчы-мысшы, бақышла-байқа, қара, бал-пал, балабан-бүрkit, ителги, балшық-балшық ылай, балшықла-ылайла, ылай-жағыу, балық, бар, качан барды, кет, бардақ-ыдыс, барыс-барыс, жолбарыс, бармақ, бай бармақ, атсыз бармақ, орта барма, соқ бармақ, улу бармақ, бас-башыу, басла, башмақ- аяқ кийим, бат-күннің батыуы, батман-батпан, Египетте 450 грамм өлшем бирлиги, бай, базар, ба-бийе, бей, Бейбарс, бәзирген, бел, беллик-қайыс, бер, берkit-беккемлеу, беш, бешик-бесик, бейин-мий, бачқы-пышқы, бышкуч-қайшы, былтыр, бийик, бич-пиш, кес, бил, била, биләк, билигту-билимли, билиш-таныс-билис, бир, бис-бес, бич-пис, бичур-писир, бит-бийт, битик-китап, битикчи-жазар, жазыушы, битмек-өсимлик, битур-питер, биз-биз, тебен, биз-бөз, биз-биз, боғ-пуу, боға-буға, боғаз-буғаз, боғдай-буғдай, боғун-буғын, боғузда-бағызла, бол, болуш-бөлме, жәрдемлес, бор-шарап, бор-пор. Юзум, бостан, бағ, бош-бос, бой, бояу, боячы-бояушы, бойнуз-мүйиз, бойын-мойын, боюндуруқ-мойынтырық, боюнла-мойынла, боз-боз, боз-боз, боза-шараптың түри, бодана-бөдене, бөгрек-бүйрек, бору-бөри, боз, бу, бугра, булт, бурч-бурыш, бурчак-буршак, бурун-мурын, бурындуқ-мурындырық, бутақ-путақ, буйыр, буюрук, буз-муз, бузағу-бузау, бүк-бүгиу, букун-бүгин, булазук, бүлдиришин, бур-бурыу, бура-бүрге, буртун-пүтин, бутур-питир, жан, жиҳан-жәхән, жил-жыл, жәмард-жомарт, мәрт, чағал-сағал, чақыр-шақыр, чакмақ-шақмақ, чал-сырнай шертиу, чаман-шәмензар, чанақ-ыдыс, чаян-шаян, чайна-шайна, чакуш-шөккиш, чериг-шериг, әскер, чекирга-шегиртке, чекман-шекпен, чыбық, чығай-жарлы, чық-шық, чықанақ-шығанақ, чықар-шығар, чын-шын, чыпчық-шымшық, чырак, чырман-шырманыу, чыз-сыз, жаз, чибич-бир жасар ылақ, шыбыш-ешки, чибин, чиша-шеше, чичак-гүл, Гулчечек, чочқа-шошқа, чокмар, шөк, шөпрек-шүберек, чөрек, дағ-тау, дағуқ-тауық, дала-тала, данышманд, демир-темир, деш-тес, девит-дәует, дырынақ-тырнақ, дивар-дийуал, дер-тер, диши-тиши-хаял, келиншек, доғ-туу, дост-дос, доз копты-тозаң көтерилди, дон, дөнен-4 жасар ат, дорт-торт, дош-тос, доз-тоз, дудақ-ерин, думшық-тумсық, дудуқ-сыбызғы, дун-түн, дүрт-түрт, дүш-түс, ечки, ег-ий, ек-егий, екин, екинши-дийқан, ел-қол, ел-мәмлекет, халық, елек-елеуши, елчи, еллес-жарас, еллес, елли, елт, ем, емен, емчи, енди, еңсе, енчи-хаял, ер, ерук-шабдал, ерин, еркек, еркин, ерте, ес-есий, ешек, ешекли, ешит, ет, етчи-қассап, етек, етук, ев-үй, евдаш-хаял, көбак-көпек, говда-геуде, хақ, халық, хан, хатун, инақ-дос, ырла-жырла, ысырға-сырға, иш-иши, иш-ишиу, илгәри, илгек, ин-үңгир, ин, инақ-сауын сыйыр, инан, инжи-хинжи, ири, ирин, исин-ысын, ыссы, иш-ис, ит-ийт, изда-изле, карван-кәрауан, қачы-қасы, кәли-кели, келин, ками-кеме, кент-ауыл, кес, кеча-түн, кечи-ешки, кел, кена-кене, кендир, кең, керпич, кес, кешур-гешир, кет, кийик-кийик, кез-гез, килит-гилт, келтур-келтир, кемичи-кемеши, кез-гез, килит-гилт, ким, кимсә, киндик, киши, киси, кий, кийим, кийиз, көч, көк, көкрек-көкирек, көкус-көгис, көл, көлүк, көм, көм-көк, көмүлдүрук, көйлек, көңүл, көп, көпек, көпрү-көпир, көр, көрик, көрк, көсә-көсе, көберчин-көгершин, кептер, көй-ауыл, көз-көзсиз, күшлү, күчүк-күшик, күл, күлкү, күмиш, күн, күнах-гүнә, күндик-гиндик, күндүз, күнла-күнлеу, күп-гүби, күрек, күреш, күса-күсеу, куягу-күйеу бала, күзнү-көзгү, айна, кабак, қабыршақлы бақа-тасбақа, қабырға, қаш, қақ, қал, қала, қалам, қалың, қалы-ғалы гилем, қалқан, қамчы, қан, қанат, қанчық, қандала, қанлы-арба, қап, қап-қара, қаплан-жолбарыс, қап, қар, қара, қаракус, қараңғы, қаршыға, қарға, қағыш, қары-билек, қарын, қарындаш, қарпыз-ғарбыз, қарт, қас, қасын, қасық, қат-1)қатлам, 2)қасы, 3)қатыу, араластыруу, қаты-қатты, қатун, қабун-қауын, қавур-кууыр, қайғы, қайын ана, қайын ата, қайын-қайың ағашы, қайт, қаз, қазақ-үйленбеген, еркин адам, қазан, қазы, қыл, қылыш, қылық-минез-қулық, қумырсқа, қын, қызыл, қырқ, қырқ-қырқыу, қырнақ-хызметкер, қыртыс-ғарбыздың қабығы, қысқа, қысрақ-қысыр, қыйна, қыз, қыз қарындас, қыз-қымбат, бахалы, қызыл, кобуз, кобузчы, қожа-парсы тилинен хожа, қошқар, кодуқ-ешектин баласы, қол, колтуқ-көпшик, қол, қонақ, қоңсы, қоңыр, контыруу, қонар, қорған, қорғасын, қорқ, қой, қоян, қойун-қой, қойын-қолтық, қозу, қуш-қушыу, қушақ, кул, кулаш, қозу, кулағ, кулан, кулун- 1 жасар тай, кум, кумған-куман, кунан- 3 жасар ат, курбақа, курма, курт-қасқыр, курт-кумырсқа, куры-курғақ, қус, қутлы, қутсыз, қуй, куяш, қуйрық, лашын, маллы, малсыз, мамық - пахта, маңдай, марал, маяк, мәңгу, мин, мың, мөшәк-пышық, намаз, нар-анар, назар-нәзер, назлан, не, нече, нашук, нишан, нокта, очақ, од-от, одун, оғлаң, оғлан, оғры, оғул, оғурла, оқ, оқчы, оқы, олтур-отыр, он, орақ,

орман, орта, ортак, от-шөп, от-жалын, отачы-тәуип, отлак-жайлау, отуз, ой, оймак, ойна, ойнаш, оз-озыу, өдунч-карыз, өң, өгей оғлан, өгрек, өкче, өксуз-жетим, өкуз, өл, өлч-өлшеу, өң-алдыңғы тәрәп, өп, өпкә, өр, өркүч, өрт, өрте, өрү-өр тәрәпи, өт, өт-өтиу, өтүрүк, өз, өзен, өзге, пажнақ-бажа, писир, румери-грек, сабан, сач, сач-шашыу, сағ-сау, сағақ, сағым, сағын-сууын, сағын, сағыр, сыйыр, сағызған-хәккә, сағлык-саулык, сақал, сақыз-шаққыз, сақла, сал-салыу, салкум-солқым, саман-сабан, сана, санч, сап-сап-сары, сарай, сары, сарымсак, сарынча-шегиртке, сары, сат, сатачы-сатыушы, саваш-сауаш, савуу-сууык, савут-сууыт, секирт, секиз, сексен, семиз, сен, серай-сарай, севгу, сыбызгу, сыбызгучы, сичқан-тышқан, сығыр-сыйыр, сығырчук-шығыршык, сынук, сырча-айна, сыртлан, сил, симкир-сүңгир, сиңир-сиңир, соқ бармак-суқ бармак, сокур, сона, сонра, сор-сорау, сор-сорыу, сой-сойыу, сөндир, сөйле, суу, суклык-ашкөзлик, сықмарлык, султан, сун-усын, сункур-сункар, суусыз, сү-әскер, сүлүк-сүңгү, сүңүк-сүйек, сүпүркү-сыпырғы, сипсе, сүр, сүрме, сүрү-сүриу, сүт, сүйүн, шах, шакерд, шайна, шәхәр, шишек-исек, еки жасар кой, торба, табақ, табук-табыныу, тағ-тау, тал, талаб, талақ, талаш-талас, тамак, тamar-тамыр, таң, тана, таны-таныу, таңла, таңлай, тар, тара, тары, тарт, таш- тас, ташақ, тасқын, таушан, тай аға-дайы, таяк, таян, тазы-тазы ийт, тазы ат, тәли-ақылсызлык, дәли, темур, темурчи, тәпә-төбе, тәрин-терең, тег-тий, тек, текә-теке, теңиз, теп-тебиу, тер, теразу-тәрәзи, тева-түйе, тейин-тыйлы, тейирмен-дигирман, тезек, тик, тилак, тын, тынмак-дем алыу, тырнак, тикән, тикәнәк, тикичи-тигиуши, тиле, тилең, тири, тирсек, тис, тиши-урғашы, хаял, тисле, титреме, тиз-дизе, тизгин, тобуқ, тоғру, ток, тоқлы-бир жасар кой, тоқсан, тоқувчи, тоғуз, толы, тон, тоңуз, топрақ, торақ, тоқ, төсе, төсек, тул евчу-тул хаял, тулым, туман, тур, тут, тутқын, тутурған-гүриш, тутыс, туз-дуз, түйме, түкир, түлки, түн, түс-түсиу, түтин, түзәт-дүзет, уш-ушы, уш-ушыу, учмак-жәннет, учук-ушык шығыу, улуғ-уллы, ун, уна-унау, унут-умыт, урығ-урығ, ут-утыу, оян, уйы, уйыклау, узын, үрkit, узын, уш-үш, үчун, уластыр, ун, үйде, үрет-үйрет, үрkit, үст, үйли, йа-оқ жай, йабағы-жабағы, йаабалак-жапалак, йабан-жабан, йап-жап, йағ, йағлык-майлык, йағмур-жамғыр, йағрын, йақа-жаға, йақын, йақшы, йала-жала, йалан-жалған, йылдырым, йалғыз, йаман, йан-жаны, жандыр, йанақ-жақ, йаны-жаңа, йапыштур, йапрақ, йар-жар, йарақлан, йараш, йарат, йарын-ертең, йарыш-жарыс, йарлыға-жарылқа, йастук-дастык, йаш, йашыл, йашыл-жасыл, йат-жат, йавуз-жауыз, йай-жай, йайағ-жайау, йаз, йазы-жазыклык, йазычы-жазыушы, йазуқ-жазык, йәмиш, йеки, йекиз, йелкен, йем, йемчи, йеңге, йең, йер, йет, йети, йетмиш, йыл, йылан, юмыртқа, йырак, йырт, йигирми, йигит, йигна-ийне, йелим-желим, йинча-жиңишке, йипек, йип-жип, йиз-жез, йизна-жезде, йогун, йол, йолдаш, йона-жона, йонғучы-уста, йорға-жорға, юпка, йоқару, юмрук-жудырык, йомшақ, йомыртқа, йопқа, йорт, жут, йоб, йогир, йүклет, йүксек, йиншү-хинжи, йүн, йүнүл-жеңил, йүрек.

Улыўма жуўмақтастырып айтқанда, Халил бин Мухаммед бин Юсуп ал-Коневидаң «Китаб-и-Междму-у-терджуман турки ве аджами ве моголи ве фарси» мийнети орта әсирлерде жазылған. Қыпшақ тиллериниң фонетикасы, грамматикасы, сөзлик курамы бойынша бай мағлыўмат беретугын қуңлы мийнетлердиң бири. Мийнет түркий тиллериниң қыпшақ топарындағы тиллердиң тарийхый раўажланыў басқышларын үйрениўде, соның ишинде қарақалпақ тилиниң сөзлик курамын изертлеўде әхмийетли мийнет есапланады.

ӘДЕБИЯТЛАР

1. [Vrolijk A, Schmidt J, Scheper K](#). Turcksche boucken: de oosterse verzameling van Levinus Warner, diplomaat in 17e eeuwse Istanbul. – Eindhoven, 2012.
2. Ein türkisch-arabisches Glossar, nach der Leidener Handschrift hrsg. und erläutert von M. Th. Houtsma. - Leiden E.J. Brill, 1894.
3. Наджип Ә.Н. Культура и тюркоязычная литература мамлюкского Египта XIV века. – Туркестан, "Туран" при МКТУ, 2004.
4. Курышжанов А. К. Исследование по лексике старокыпчакского письменного памятника XIII в. - "Тюрко-арабского словаря". [Отв. ред. Ә. Н. Наджип]. Акад. наук Каз ССР, Ин-т языкознания... – Алма-Ата: 1970. – 232 с. Курышжанов А. К. истории и критике тюрко-арабского словаря XIII в. // Исследования по истории казахского языка. – Алма-ата, 1965
5. Юнусов А. Исследование памятника XIV в. «Таржуман турки ва 'аджами ва мугали» (морфология, лексика, словарь, перевод) / Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Ташкент, 1973; «Таржумон» - XIV аср обидаси. – Тошкент: ФАН, 1980.
6. Гаркавец А. Н. Китаб-и Маджму'-и Тарджуман-и Турки ва 'Аджами ва Мугали ва Фарси. «Сводная книга переводчика...» Халила бин Мухаммада бин Йусуфа ал-Кунави / При участии О. О. Туякбаева. – Алматы: Баур, 2019. – 600 стр.,
7. Flemming Barbara. Ein alter Irrtum bei der chronologischen Einordnung des Tarğumān turki wa 'agami wa muğali // Der Islam, №44, 1968. – С 226-229.
8. Poppe N. Das mongolische Sprachmaterial einer Leidener Handschrift // Известия Академии Наук СССР. 1927. – 1009-1040; Ёсио Сайто. Монгольские слова в Китаб Маджму турки ва аджами ва мугали: текст и указатель. – Киото: Сёкадо, 2006.

Аннотация. Мақалада XIV әсирде жазылған «Китаб-и-Меджму-у-терджуман-турки ве аджами-ве моголи ве фарси» естелигиниң нұсқасы табылуы, изертлениуі хәм жәрияланыуы туўралы мағлыўмат берилген. Сөзликте қолланылған грамматикалық формалар хәм сөзлердиң қарақалпақ тилине уқаслығы мәселелери изертленген.

Таяныш сөзлер: XIV әсир, жазба естеликлер, сөзлик, атауыш сөзлер, фейил, тематикалық топар.

Аннотация. В статье представлена информация об обнаружении, исследовании и публикации копии "Китаб-и-Меджму-у-терджуман-турки ве аджами-ве моголи ве фарси," написанной в XIV веке. Исследованы вопросы сходства грамматических форм и слов, используемых в словаре, с каракалпакским языком.

Ключевые слова: XIV век, письменные памятники, словарь, именные слова, глагол, тематическая группа.

Annotation. The article provides information on the discovery, research, and publication of a copy of "Kitab-i-Medjmu-u-terduman-turki ve adjemi-ve moguli ve farsi," written in the 14th century. The similarity of grammatical forms and words used in the dictionary with the Karakalpak language has been studied.

Keywords: 14th century, written monuments, dictionary, nominal words, verb, thematic group.